

A csoportos gonoszság

Hogyan lehetséges az, hogy tiszteletre méltó emberek, akik egyénileg példamutató módon viselkednek, valamely tömeg tagjaként könnyen kaphatóvá válnak mindenre, olykor iszonyú gonoszságokat is képesek elkövetni?

Ez a magatartásváltozás nyilvánvalóan tömeglélektani sajátosságokkal magyarázható. Amikor bizonyos számú ember valamilyen célból egyesül, az együttlét tényéből új lélektani helyzet áll elő, amely megváltoztatja az emberek gondolkodásmódját, érzelmi beállítódását, viselkedését.

Tömegben az emberek engedelmessé nyájként viselkednek, ösztönösen alávetik magukat a tömeg hangulatának és a vezér akaratának. Nagyon könnyen befolyásolhatóak, amit a vezetők általában ki is használnak. Képesek az embereket olyan kalandokba sodorni, amelyek eredetileg nem álltak azok szándékában, sőt amelyeket legtöbbször fél sem fognak. Ez a tömeglélektani sajátosság kiválóan megfelel a gonosz emberek számára, akik az emberek legalantasabb ösztöneinek hízelegve könnyűszerrel belopják magukat a tömegek lelkébe.

Érdekes módon történelmük során a népek sohasem szűkölködtek vezetőikben, annál inkább bölcs és előrelátó emberekben. A vezetőkről utóbb kiderült, hogy a többségük zsarnok volt. A zsarnokok nagy száma azzal magyarázható, hogy a tömegek sokkal jobban engedelmessé válnak nekik, mint például a körültekintő, okos embereknek. Gustave Le Bon szerint (A tömegek lélektana, Budapest, Franklin-társulat 1913.) ez azzal magyarázható, hogy a közhiedelemmel ellentétben a tömeget nem annyira a szabadságvágy fűti, mint amennyire a szolgáltság szükséglete uralkodik a lelkén. Tömegé egyúszulve az emberek annyira vágyakoznak az engedelmességre, hogy ösztönyszerűen alávetik magukat annak, aki kellőképpen erélyes, szilárd akaratú és a tetteik emberének látszik.

Le Bon szerint a tömeges lelkivilága rendkívül alantas, könnyen rávehetőek mindenféle gonoszra. Amióta ember él a földön, csoportosan elkövetett gonoszság – terror, kínzás, kegyetlenkedés, mészárlás – mindig létezett. Néró szurokkal leöntött és meggyújtott keresztényei és a világban lezajló jelenlegi véres események között mintegy 2000 év telt el, s e köztizen az emberek befolyásolhatósága és felelőtlensége csoporthelyzetben semmit sem változott. Az engedelmesség és szuggesztió hatására a tömeg bármekkora gonoszságot művel is, mindig meg van győződve arról, hogy hazafias cselekedeteket hajít végre, tette dicsejtré méltó.

***

A csoportos gonoszság legfőbb hádszintere a háború. A háború fogalma ebben az értelemben kiterjed a felkelésekre, forradalmakra, politikai vagy állampuccsokra, polgárháborúkra, két vagy több nemzet egymás elleni hadműveleteire, népi társasaira, deportálásokra. Az első és második világháborúban a vérengzés, a gyilkolás olyan apokaliptikus formát öltött, hogy az ember rosszabbá vált a ragadozó állattal.

Ijesztő példák persze már előtte is voltak. Ép ésszel nehéz felfogni, de a francia forradalom idején például komolyan fontolgatták, hogy a francia nép egyharmadát vagy kétharmadát likvidálják-e, hogy a megmaradtak elegendő javukhoz jussanak. A forradalom vezetői „zseniálisan” ráéreztek arra, hogyan lehet az alantas ösztönök felkorbácsolásával a terrort felhasználni ellenfeleik likvidálására. Aztán maguk is ennek az áldozatává váltak: egymást követték a vérpádon.

Szállin több mint százmillió embert tüntetett el az élk sorából ugyanilyen megmondoláshól. Tukacevszki marsall és társainak a pere 8 millió szerezetű ember kivégzésével kezdődött, de ez csupán a nyitánya volt annak a pokoli zsarnokságnak, ami pszichológiai szempontból kétségkívül az örület jegyeit viselte magán.

Ugyanez folytatódott Kínában. Óvatos becslések szerint Mao Ce-tung 40-60 millió emberen próbálta ki a kínzás hatványkenc speciális fajtáját. De Pol Pot Kambodzsájában, Ho Si Minh Vietnámjában, Fidel Castro Kubájában ugyanez történt. Hirosimáról nem is beszélve.

Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a világ leghatalmasabb és legdemokratikusabb országában, az Egyesült Államokban alig egy évszázada számolták fel a rabszolgaságot, mután a bevándorlók majdnem az utolsó szál legyilkolták, kiirtották az indián őslakosságot. Hasonló „helyteremtés” céljából a népi társasok és tömegmészárlások azóta is szüntelenül követik egymást. A tévé esti híradásai szinte ruinszerűen számolnak be a csoportosan elkövetett gonoszság újabbnál újabb háborzongató példáiról.

***

Ennyi megátalkodott gonoszság láttán, bármennyire igyekezzék megkéményíteni szívé az ember, kérdő és tehetetlenül néz körül. Vajon mi tartja ennyire ébren az erőszak és a vérontás vágyát az emberekben? Mi a melegágya a Gonosznak, hol tenyészik? Miért nem képes a civilizáció szembeszegülni a brutalitás térnyerésével?

Erich Fromm tévesnek tartja azt az elképzelést, amely szerint lélektani okok volnának felelősek ezért a tömérék gonoszságért. „A háborúk azért törnek ki – mondja –, mert a politikusok, katonák és vezetők üzletekben úgy határoznak, hogy új területeket, természeti kincseket és üzleti lehetőségeket kívánnak szerezni” maguknak. (Az emberi szívf. Hátér Kiadó, Budapest, 1998., 16. oldal). Ezek az emberek, lelki alkatukat tekintve semmiben sem különböznek az állatól, semmivel sem könyörtelenebbek és gonoszabbak, mint mások, mindössze arról van szó, hogy a hatalom nagyobb döntési lehetőséget biztosít számukra, mondja.

M. Scott Peck az emberi gonoszságról frott könyvében ugyanezt vallja, de sokkal célratörőbben fogalmaz. Kertelen nélkül kimondja, hogy a gonoszság melegágya a politikai hatalom gyakorlása. Pontosabban, hogy a politikai hatalom mint egy személy akaratának rákényszerítése másokra, maga a megtesztelt gonoszság.

M. Scott Peck a csoportos gonoszság illusztris példajaként az amerikai katonai jelenlétet említi a vietnami háborúban. Közlebről annak egyik epizódját, a Barker különítmény MyLai-ban elkövetett kegyetlenkedéseit elemzi. Ennek kapcsán megállapítja, hogy „az amerikai katonai jelenlét Vietnamban egy hazug, nárcisztikus kormány irányította, amely elvesztette felelősségét, s amelyet egy elfásult és arrogáns nemzet bízott meg képviselésével. Az egész atmoszféra romlott volt.” A hazugság egyszerre tünete és oka a csoportos gonosziságnak. A bűncselekmények elkövetését megelőzően a csoporttagok gigantikus hazugságokba hajszolják bele magukat. Az a nép, amely más népek életére tör, abból merít erőt gonoszságaihoz, hogy a velejéig hazug.

***

A XX. század végére a világ nem sokat változott. Legfeljebb annyiban, hogy a világ civilizáltabb térfelében a Gonosz színt váltott, az új politikai játszmák folyamánnyaként más formát ölt a csoportosan elkövetett gonoszság. Az emberek akaratának megtörésére nincs feltétlenül szükség vérontásra és fizikai erőszakra, az elérhető más módon is. A Gonosz bevonult a hírközölő szervekebe, az újság- és könyvkiadó vállalatokba, a televíziós társaságokba, az iskolákba, a tudományos és irodalmi fórumokba, a pártokba, törvényhozó testületekbe, az államapparátusba, a szórakoztatóiparba és sportfórumokba.

A Gonosz a modern világban a tömegek kíméletlen manipulálása révén fosztja meg az embereket szabad akaratuktól. Nehéz eldönteni azonban, hogy vajon mennyire áldozataik az emberek ennek az ördögi színjátéknak, vagy mennyiben aktív részesei maguk is annak. Egy összeesküvő réteg kaparintotta-e kezébe a világot – ahogyan azt sokan gondolják –, vagy szervez, irányít, lefizet, támogat, felfogat, vagy az emberek egyszerűen saját ostobaságuk és szellemlen lustaság áldozataivá válnak?

Nem vitás, hogy mindig voltak, vannak és lesznek is olyan emberek és emberscsoportok, akik nemcsak kihazsnálják a számukra kedvező társadalmi helyzetet, hanem azt tudatosan, minden erkölcsi gátlás nélkül igyekeznek a saját céljaiknak megfelelően befolyásolni, átalakítani. A manipuláció veszélye tehát fennáll. Ugyanakkor az is igaz, hogy a tömeg mindig igyekezik utánozni a hatalmi elitet, így a sikerorientált társadalmakban mind többen hajlamosak gyökeresen szaktani az évezredek törvényekkel, szokásokkal, hiszen azok a szemükben csak a felemelkedés koloncát jelentik.

Kétségtelen, hogy a Gonosz valamilyen formában ott munkál a civilizáció gyenge szerkezte mögött, s mindent, amit lehet, megpróbál a befolyása alá vonni. Az igazán sötét vízió azonban szerintem nem az, hogy a globalizáció révén valamennyien egy nemzetközi összeesküvés áldozatai leszünk, melynek végső céljaként majd létrejön egy világkormány, amelynek minden ország minden polgára engedelmessé alattvalója lesz. Az igazi veszélyt abban látom, hogy az eltömegesedéssel az ember lelki világa olyan tömeglélektani sajátosságokat vesz fel, amelyek következtében gondolkodása elsékélyesedik, és az erkölcsi döntés jögrát ruházza másokra, akik öns érdeküket, s nem az ő lelki üdvösségét tartják szem előtt.

(Folytatása a 9. oldalon)

FÜLÖP GÁBOR

Képtelen

Egy szög
a fehér falban.
Ez maradt.
A képet elvitték,
s meghagyták
a falat.

A csoportos gonoszság

(Folytatás a 7. oldalról)

Lehetséges, hogy az embert végül felemészti saját gonoszsága? Milyen preventív intézkedéseket lehetne tenni a csoportos gonoszság megelőzése érdekében? A pszichológia még messze áll attól, hogy kidolgozza a megelőzés elveit, s még messzebb van attól, hogy azoknak érvényt tudna szerezni. Az a katonai-ipari komplexum, amely kizárólag a profitemelés elvének engedelmeskedik, s maga alá gyűr mindent, nem az emberiség magasabbrendű értékeinek a szolgálatában áll, hanem nyers önérdéket szolgálja, vagy ahogyan M. Scott mondja – az „Ördög műve”.

***

Vannak, akik azt mondják, hogy személyes megtisztulás és megújulás nélkül nincs lehetőség a Gonosszal való megküzdésre, amely lehet, hogy csak az ember rosszabbik énje. Ennek érdekében félretéve a szellemi lustaságot, a nárcizmust és mindenféle önámítást, állandó önvizsgálatot kell tartani. Mások szerint éppen azért, mivel az ember az „anyagal” és az „ördög” keveréke, az ő „megjavulásában” nem nagyon bízhatunk. A társadalmat kell átszervezni úgy, hogy ne lehessen a hatalommal visszaélni, és a politika többé ne lehessen szállásadója a luciferi terveknek és gondolatoknak. Egyelőre sem az egyik, sem a másik megoldásra irányuló erőfeszítések nem túl biztatóak.

Hamvas Béla szerint a bűnös viselkedés egy rossz magatartás következménye, a rossz magatartás pedig a hit hiányából, Isten elvesztéséből vagy megtagadásából fakad. Az ilyen emberek számára az üdvözülés útja: feljegyezve lenni, beírni nevüket a történelembe, amihez viszont nagy gonoszságokat kell elkövetni. A történelemben ugyanis, ahogyan Hamvas fogalmaz, az egyszerű, jóra való emberek névtelenek. A jónak nincs reflexiója sem a napi hírekben, sem a történelemlétkönyvekben.

Más szakértők szerint a Gonosz leküzdése csak a szeretet révén lehetséges. Valahogy úgy, ahogyan a mesében. Ha megcsókoljuk a rút békát, az herceggé változik. A gonoszságot másként, mondjuk fizikailag nem lehet elpusztítani, mert a fizikai megsemmisítés pusztító energiát feltételez: miközben kioltjuk a Gonosz életét, óhatatlanul gonosszá válunk magunk is.

Az emberi gonoszság lélektanáról írott könyvének zárszavában M. Scott Peck maga is arra a következtetésre jut, hogy kizáró-

lag a szeretet az a jóindulatú energia, amivel az emberi gonoszságot meg lehet gyógyítani. Ehhez azonban önkéntes áldozatra van szükség: a gyógyfőtnak a saját lelkét kell feláldoznia. „Nem tudom megmondani, hogy mindez hogyan megy végbe. Csak azt tudom, hogy megtörténik. Tudom, hogy az elég jó emberek megengedhetik maguknak, hogy átjárja őket mások gonoszsága – megengedhetik maguknak, hogy ezáltal megtörtjenek, ugyanakkor valahogy mégis érintetlenek maradjanak: hogy bizonyos értelemben akár el is pusztuljanak, ugyanakkor mégis életben és épségben maradjanak. Minden egyes alkalommal, amikor ez megtörténik, egy csöppet elmozdul a hatalom eloszlása a világban”, mondja.

Van-e valamilyen mód az emberi gonoszság megfékezésére? Szeretnénk hinni ennek a lehetőségnek, annál inkább, mivel, ahogyan Hamvas Béla mondja, a Rossz, az emberi gonoszság tulajdonképpen az egyetlen feladat, amit meg kell oldanunk. Erről szól az ember teremtéstörténete, de az emberi civilizáció története is. Erre vonatkozóan, mint láttuk, többféle elképzelés van, félél azonban, hogy ezeknek a segítségével aligha lehet a Gonoszságot leküzdeni.

Dr. HÓDI Sándor

